

GERRIT LAMBERTS' AMSTERDAM

**DOOR
GIJS EN FLOOR**

W BOOKS

INHOUD

VOORWOORD

Floor van Spaendonck en Gijs Stork **4**

HET EEUWIGE EN VERANDERENDE AMSTERDAM VAN GERRIT LAMBERTS

Izanna Mulder **6**

WANDELINGEN

1 DE STAAT VAN AMSTERDAM **16**

2 BINNENSTAD IN BEWEGING **40**

3 LAMBERTS' WEST **64**

4 LAMBERTS' OOST **82**

5 OPHEF EN VERTIER **104**

6 BINNEN IN DE BINNENSTAD **130**

**ZES BESTEMMINGEN VOOR
EEN LAMBERTS WANDELING** **152**

COLOFON **160**

HET EEUWIGE EN VERANDERENDE AMSTERDAM VAN GERRIT LAMBERTS

IZANNA MULDER

*“Vervolgen we onzen weg, o medewandelaren,
schoon ‘k niets opmerklijks u kan van deez’ dijk verklaren”*

De Amsterdamse tekenaar Gerrit Lamberts (1776-1850) (afb. 3) maakte in de eerste helft van de 19e eeuw honderden tekeningen van zijn stad. Uit de tekeningen die hij maakte, stelde hij ook een aantal wandelingen samen, die hij begeleidde met beschrijvingen op rijm. Met zijn kleurrijke tekeningen neemt Lamberts de kijker, met dezelfde onbevangen blik als bij zijn ‘Berijmde beschrijvingen’, mee door Amsterdam: langs een vrouw die haar stoepje veegt, een man die een pijp rookt, een winkelier die zijn koopwaar uitstalt, kinderen die aan het varen zijn of schaatsers op het ijs. Het is opvallend vaak mooi weer en de stad ligt er ogenschijnlijk gemoedelijk bij (afb. 1).

LAMBERTS' TEKENINGEN

Met zijn topografische tekeningen van Amsterdam staat Lamberts in een traditie die floreerde tijdens de 18e eeuw. Waar elk hoekje van Amsterdam nu door talloze amateurfotografen wordt gevangen, werd de stad tot de vroege 19e eeuw door vele tekenaars vastgelegd. In opdracht van verzamelaars en uitgevers brachten kunstenaars als Reinier Vinkeles (1741-1816) en Hermanus Petrus Schouten (1747-1822) de stad minutieus en waarheidsgetrouw in beeld.¹ Heel precies tekenden zij de bakstenen in de gevels en de ornamenten van belangrijke gebouwen. Op de tekeningen van Schouten zijn in priegelhandschrift de teksten op de door de stad verspreide affiches heel precies te lezen en de haartjes van de pruiken die de hoofden van welgestelde Amsterdammers sierden, te zien.

Lamberts' tekeningen zijn veel schetsmatiger en verhalender dan die van zijn voorgangers. Hij leek zich minder te interesseren voor de grote grachten en bekende plekken, en richtte zich vooral op verschoolen hoekjes, kleine steegjes en het dagelijkse leven van de Amsterdammers. Ondanks de wisselende kwaliteit van de tekeningen en het feit dat bijvoorbeeld het perspectief soms te wensen overlaat, had Lamberts een scherp oog voor detail en creëerde hij met treffende schaduwpartijen en waterreflecties sfeervolle beelden. Ook de observerende manier waarop hij de stedelingen gadesloeg wist hij op levendige wijze op papier over te brengen. Door de ogen van Lamberts kijken we mee over de schouder van de 19e-eeuwse Amsterdammer. Zijn figuren bestaan meestal uit niet meer dan een paar lijnen, gezichten zien we eigenlijk nergens. En toch slaagt Lamberts erin om ze echte mensen te laten zijn, in plaats van zorgvuldig geplaatste figuranten. Ze zijn opvallend vaak met elkaar in gesprek, de Amsterdammers

- 1** Oude Doelenstraat. De overblijfselen van de toren van de oude schuttersdoelen, 1816
- 2** Detail uit tekening: Leidseplein, Panorama-gebouw met het panorama van Amsterdam vanaf de Haringpikkerstoren, 1818
- 3** Portret van Gerrit Lamberts, door Hendrik Willem Caspari, 1816 (Rijksmuseum, Amsterdam)
- 4** Detail uit tekening: De Amstel, 1800-1825

WANDELING

1

OUDHEDEN
EN
GEZIGTEN
der STAD
AMSTERDAM

*en omleggende DORPEN
van de vroegste tyden
tot op de tegenwoordige
Verdaelt by vyfz en
N.A.N.D.G. & J.N.G.G.N.*

EERSTE WANDELING.

DE STAAT VAN AMSTERDAM

LENGTE 7,1 km **DUUR** 1,5 uur á 2 uur

De staat van Amsterdam in de eerste helft van de 19e eeuw toont een wereld van verschil met de stad van tweehonderd jaar later, terwijl de huidige binnenstad opvallend veel stadsgezichten kent die ook op de tekeningen van Gerrit Lamberts staan. Net als de stadstekenaar kun je de veranderingen gadeslaan en de staat van de stad aflezen aan de gebouwen, sociale instanties en het bestuur van de stad.

Het Amsterdam van Lamberts is een stad te midden van omwentelingen en stagnatie van de economie. In 1795 was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden overgegaan naar de Bataafse Republiek en maakte daarna tot 1813 onderdeel van het Franse Keizerrijk uit. Deze wentelingen deden Amsterdam geen goed. Handel en scheepvaart namen af door verzanding van de vaarroutes, handelsboycot met Engeland, oorlogen in omliggende landen en minder koloniale handel. We weten nu dat Amsterdam in de tweede helft van de 19e eeuw sterk veranderde door de stadsuitbreiding en aanleg van de spoorlijn langs het IJ, maar dat zien we niet op de tekeningen. Tijdens het leven van Lamberts laat de stad, aan de vooravond van deze omslag, nog veel trekken van het stadsbeeld van de eeuwen daarvoor zien. De sociale voorzieningen, justitie, bestuur en rechtspraak ontwikkelen zich mondjesmaat en pas in 1870 wordt de doodstraf afgeschaft, hoewel het galgenveld in Noord wel in 1795 werd opgeruimd. Hoe anders is het Amsterdam van nu, een stad die schittert met nieuwigheden als de Noord-Zuidlijn, het Paleis van Justitie of de Noordelijke IJ-oever waar in twintig jaar tijd een nieuwe skyline is ontwikkeld. In *De staat van Amsterdam* lopen we langs diverse tekeningen van Lamberts.

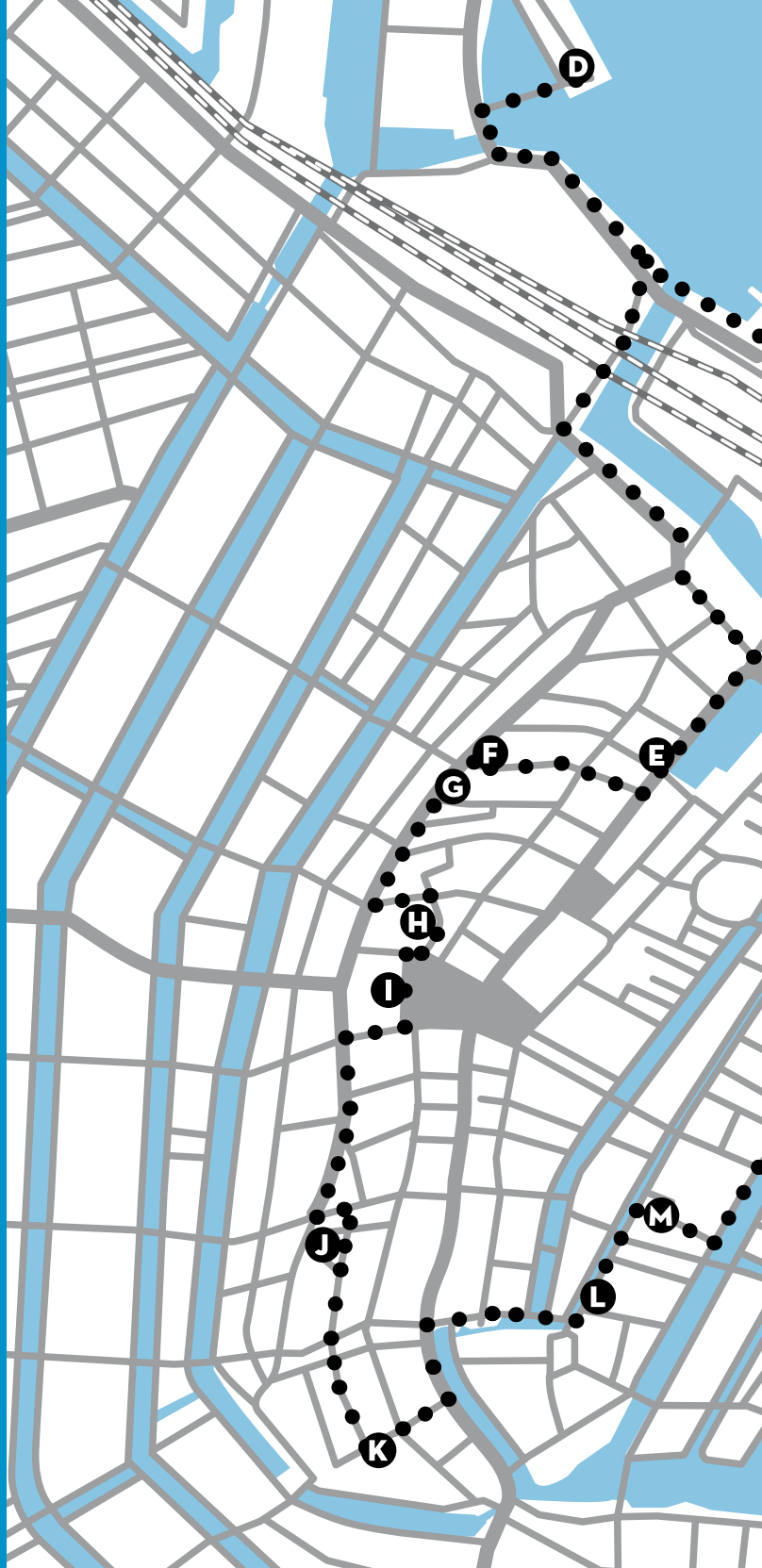
WANDELING 1

DE STAAT VAN AMSTERDAM

lengte 7,1 km

duur 1,5 uur á 2 uur

- A.** Kloveniersburgwal 29
- B.** Nieuwmarkt 4
- C.** IJpromenade 2
- D.** IJdok 20
- E.** Oudebrugsteeg 7
- F.** Nieuwezijds Kolk 28
- G.** Nieuwezijds Voorburgwal 75
- H.** Pijlsteeg 31
- I.** Nieuwezijds Voorburgwal 147
- J.** Kalverstraat 92
- K.** Kalverstraat 212-220
- L.** Oudezijds Achterburgwal naast 227
- M.** Oudezijds Achterburgwal 185

C

B

A

START

F NIEUWEZIJD KOLK

9 Nieuwezijds Kolk,
Korenmeetershuisje, 1816

We slaan de Oudebrugsteeg in en komen uit bij het oudste stukje Amsterdam, de Nieuwezijds Kolk. Hier stond mogelijk het kasteel van de Heren van Amstel, omdat er resten van verdedigingsmuren uit de 13e eeuw zijn gevonden. Zeker is dat het hier wel bewoond werd. Midden op het plein staat het Korenmeetershuisje, gebouwd in 1620 voor het gilde van korenmeeters en getekend door Lamberts. Het plein was in de 20e eeuw veel in het nieuws door de krakersrellen. Het is bij vele generaties studenten bekend omdat studentensociëteit Akhnaton zich hier vanaf de jaren '60 ontwikkelde tot uitgaansplek. De protesten tegen sloop en de nieuwbouw in de jaren '90 lijken terecht, want veel van het vastgoed sloeg niet erg aan.

G MAKELAERS COMPTOIR

We lopen naar een van de andere gildehuizen op nummer 75, het Makelaers Comptoir uit 1634 dat tot ver in de 20e eeuw de makelaars heeft gediend. Het gilde bestond vanaf de 17e eeuw en vertegenwoordigde de tussenpersonen in de handel van zowel onroerende als roerende goederen zoals koffie, tabak, graan en andere handelswaar, die vanuit alle delen van de wereld naar Amsterdam werd gebracht. De stadsmakelaars werden aangesteld door de burgemeesters en vervulden een belangrijke vertrouwensfunctie waarbij strikte geheimhouding gold. Het vaststellen en publiceren van prijzen en goederen gebeurde hier en dat was een belangrijke voorwaarde voor een goede werking van alle markten in Amsterdam. Nu kunnen de oude gildekammers worden gehoord bij monumentenvereniging Hendrick de Keyser.

Vanaf de Nieuwezijds lopen we naar de Gravenstraat, voor een bezoek aan het proeflokaal De Drie Fleschjes van likeurstoker Bootz. Het lokaal dateert uit 1650 en het klassieke drankorgel met vijftig vaten staat nog op dezelfde plek, net als de vitrine met de verzameling burgemeestersflesjes destijds afkomstig van proeflokaal Wynand Fockink. De Gravenstraat biedt ook toegang tot het Blaeu-erf, de plek waar in de 17e eeuw de befaamde Blaeu atlanten werden gemaakt. In Lamberts tijd was de drukkerij al ter ziele en zat er behalve het dranklokaal ook de Diaconessenbakkerij.

H GRAVENSTRAAT

- 10** Makelaarscomptoir, 1817
- 11** Diaconiebakkerij in 't Hol, bij de Gravenstraat, 1817
- 12** Gravenstraat met het wijnroeierscomptoir, 1816

17

17 Grote binnenplaats
Rasphuis, ca. 1810-1820

klooster. Dat werd in 1595 omgebouwd tot Rasphuis waar bedelaars, dieven en oplichters werden opgesloten en ‘heropgevoed’ door hout te raspen voor de textielverfindustrie. In 1896 werd het oude Rasphuis afgebroken voor het eerste overdekte zwembad van Amsterdam: het Heiligewegbad. Tegenwoordig staat hier de Kalvertoren.

L OUDEMAN- HUISPOORT

De doorgang van de poort die van de Oudezijds Achterburgwal (naast 227) naar de Kloveniersburgwal loopt is vernoemd naar het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis uit 1601. Hoewel het in de tijd van Lamberts net de huidige poortjes had gekregen, hadden de oude mannen rond 1836 al plaatsgemaakt voor de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten. Nadien vestigde de Universiteit van Amsterdam zich op de locatie en nog altijd stromen de studenten dagelijks door de poort. Als ode aan de kennis heeft de universiteit de conceptuele kunstenaar Joseph Kosuth uitgenodigd om tien teksten van wetenschappers - ooit verbonden aan de Universiteit van Amsterdam - aan te brengen. Bij het ingangspoortje naar de Oudezijds Achterburgwal zie je de tekst van Belle van Zuylen.

De winkelkasten in de poort zijn er sinds 1757 en dienden de handelaren in goud, zilver, boeken, galanterieën en andere zaken. Tot 1830 verhuurde het Oude Mannen- en Vrouwengasthuis achttien kasten aan de kooplieden waarna de handel in verval kwam en een aantal winkelkasten als slaapplaats voor de dienstboden van het Gasthuis ging fungeren. De handel is echter nooit helemaal verdwenen: er is nog altijd een boekwinkel.

18 Oudemanhuispoort,
Kloveniersburgwal, 1816

12 Schuttingpad en
Lange Bleekerssloot,
1815

COLOFON

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

TEKST WANDELINGEN

Floor van Spaendonck, Gijs Stork

TEKST INLEIDING

Izanna Mulder

ILLUSTRATIES

Alle werken zijn van Gerrit Lamberts tenzij anders vermeld, de tekeningen zijn afkomstig uit het Stadsarchief en het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. Alle foto's zijn gemaakt door Gijs en Floor tenzij anders vermeld. Foto voorzijde omslag: Jan Willem Kaldenbach

VORMGEVING

Miriam Schlick, Studio Extrablond

MET DANK AAN

Wendela Schmidt voor advies,
team Stadsarchief

ONLINE BRONNEN

Stadsarchief (beeldbank), Rijksmuseum (beeldbank), Theo Bakker's Domein, www.theobakker.net, Ons Amsterdam, Wikipedia, Het Parool

LITERATUUR

A.M. de Waal en H. de Vries Amsterdam omstreeks 1800, 100 tekeningen van G. Lamberts (1776-1850), 100 foto's van dezelfde situaties nu door G.L.W. Oppenheim, Amsterdam gezien door Gerrit Lamberts 1776-1850, Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, 1951 (catalogus van de tentoonstelling in het Rijksmuseum)

© 2022 WBOOKS Zwolle / de auteurs
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

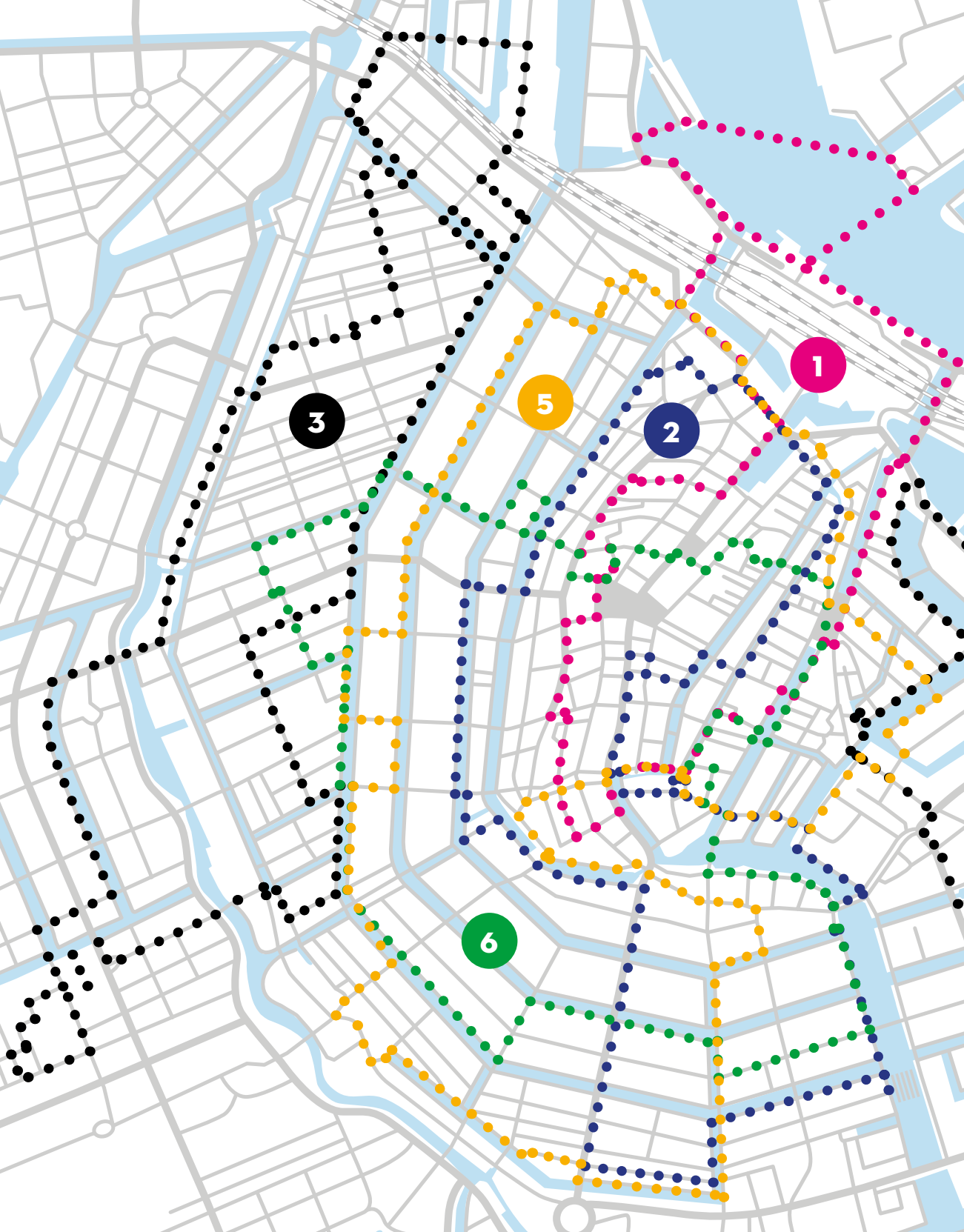
De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

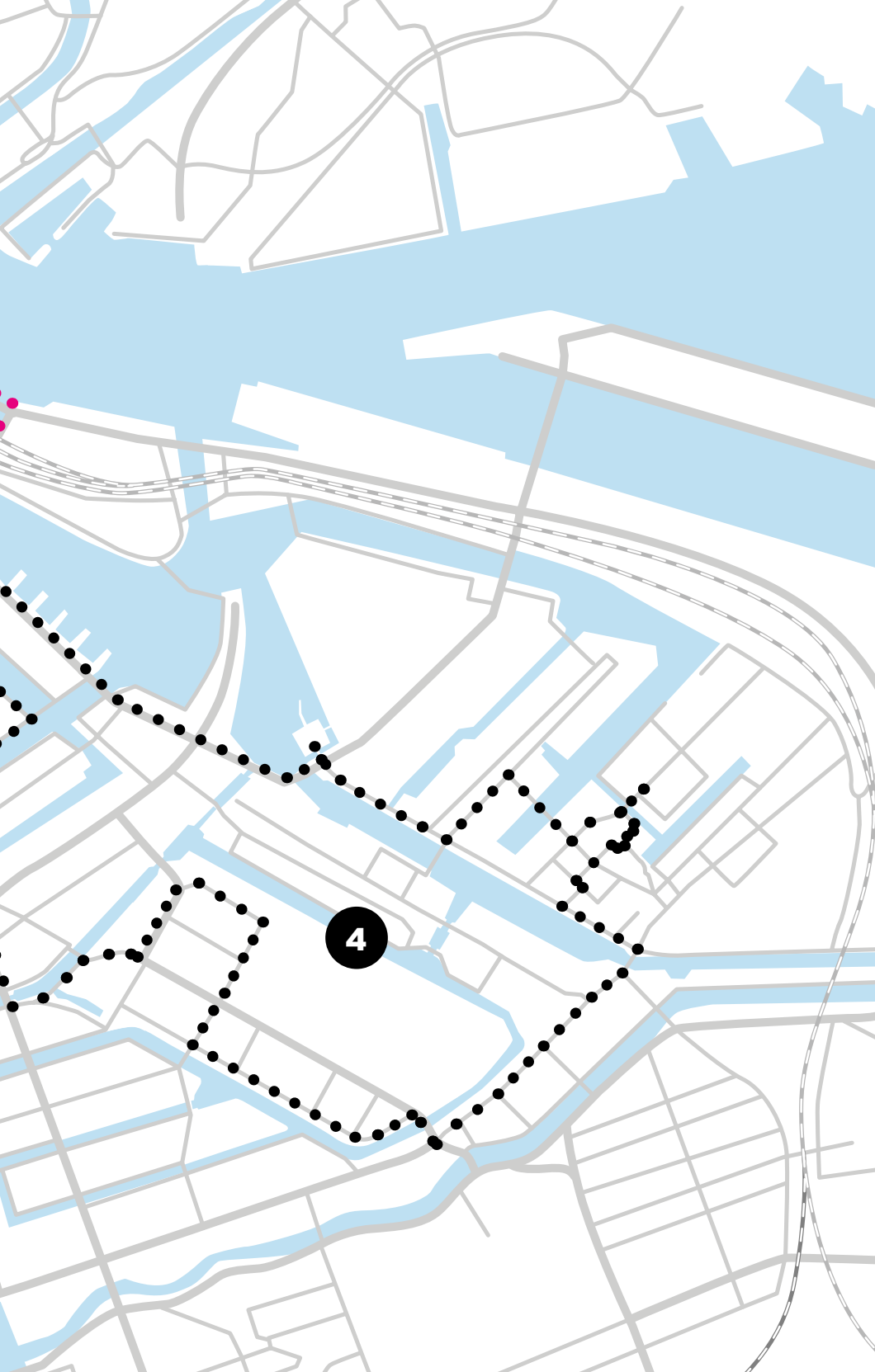
Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.

© c/o Pictoright Amsterdam 2022.

ISBN 978 94 625 8489 1
NUR 693, 502

Voor meer wandelingen
www.amsterdamdoorgijsenfloor.nl

4

In Gerrit Lamberts' *Amsterdam door Gijs en Floor* doorkruisen Gijs en Floor het hedendaagse Amsterdam met zes wandelingen in de voetsporen van 'de bekendste onbekende' tekenaar Gerrit Lamberts.

Gerrit Lamberts (1776-1850) maakte in de eerste helft van de 19e eeuw honderden tekeningen van Amsterdam. Bij een aantal tekeningen bedacht hij wandelingen, met beschrijvingen op rijm. Zijn kleurrijke topografische tekeningen laten een 19e-eeuws Amsterdam zien, ogenschijnlijk vredig, vrolijk en sfeervol: een vrouw die haar stoepje veegt, een winkelier die zijn koopwaar uitstalt, spelende kinderen. En dat terwijl de stad een zware tijd doormaakte. Amsterdam was in 1813 immers berooid achtergelaten door de Fransen. De scheve houten huisjes, vervallen panden en afgebrande stadsdelen op Lamberts' tekeningen tonen dan ook de veranderingen. Maar wat overheerst is de gemoedelijkheid en zijn overduidelijke liefde voor de stad.

Gijs Stork en Floor van Spaendonck, bekend van hun wekelijkse wandelcolumn in *Het Parool*, delen die liefde voor Amsterdam met Lamberts. In dit boek nemen zij ons mee door Amsterdam en vertellen liefdevol over geschiedenis, cultuur en interessante achtergronden bij de verschillende buurten, gevels, bruggen en grachten. Zonder de pretentie om compleet te zijn, soms vluchtig, maar altijd met veel plezier.

